

20740

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Uppsala
Tensta

21/6

Lindström, J. W. 1950

UKMA:s frigel. U 188 Vård och
användning av vilda träd, buskar
och örter på inägomark.

5 bl. 5

20740

A

Frågelista M 188.

Tensta socken

Uppland.

Ämne.

Vård och användning av vilda träd, buskar och örter på inäggemark.

Den långa vandring som våra fäder gått innan de kunde ^{ef}betjäna sig av virket ur träden och örterna på marken samt även des^srötter, är så lång att ingen kan följa den från dess början och intill nuet. Men de som ^elävde några generationer närmast oss hade av sina fäder fått i arv ^tkonsten att åtminstone på primitivt sätt betjäna sig av vad som på och under marken växte.

Utom det att våra fäder i århundranden före oss kunde konsten att med enkla redskap fälla träden och av dem bygga hus, båtar av ansefliga storlekar samt göra redskap, så förstod de också att tillvarata löven av träden samt markens gräs och örter.

Då jag var en liten pys på några år så hade de många husgeråd av trä. De flesta av dem är nu ersatta med husgeråd av metall och annat gods.

Vad är det då som jag minns att de hade av trä, och som nu är sällsynt?

Inomhus hade de ända in till långt på 1800-talet tallrikar av trä. Driksstänkor, träkaggar av många storlekar, träskedar, smörkärnor

4
s.2.

som troligen fått sitt namn av att de förr i världen tagit kärnan ur trädstammar (innanruttna) och därav gjort sig diverse husgeråd t.ex. ämbar, byttor, kärnor, o.d.

Av de cirka något mer än centimeters grova grankvistarna gjorde de vidjor som de använde då de stängde gärdesgårdar. Av cirka 2 centimeters grova grankvistar gjorde de klavar att klava kor och kalvar med. Av grankvistar gjorde de tundband, band till tinor och baljor, och större bykeskar. Men de använde också unga långa björkar som de baddade då de gjorde tundband av dem. Allstängsel var ju av klyvet virke, stör och vidjor.

Av en gjorde de driksstänkor. Det ansågs att drickat både höll sig och smakade bättre då det förvarades i stänkor av en.

Björkkvistar användes till en hel del olika saker. (Mest bekant är björkriset som uppfostringsmedel.) Till kvastar av både större och mindre storlekar är björkriset så gott som ööverträffat. Av björkris tillverkades också viskor och vispar.

Unga björkar av cirka $1\frac{1}{2}$ centim. grovlek använde de vid tillverkning av ryssjor.

Rötter av gran och kluvna unga björkstammar använde de då de gjorde bosskorgar och andra grövre korgar, *Vide och en användes även vid korgtillverkning*

F.d. trumslagaren E Löfkvist som nu är cirka 97 år, talade om att

då han var barn så var det en granne som brukade tillverka korgar för avsalu. Grannen gick ut i skogen och letade rätt på en rätkluvan gran och sedan klöv och spjellade han sönder den så att han fick långa tunna strimlor. Dessa strimlor flätade sedan med mjuka färskå granrötter av cirka en centimeters grovlek och formades till korgar som sedan användes till olika ända mål. E. Löfkvist är född år 1853, och således skulle den här ovan nedtecknade korgtillverkningen försigå i börja och i medio av 1860 talet. I barndomshem var en stuga som stod i skogen mellan Hasbo och Wattholma. Således i Ängebytrakten.

Vårbundet trä. Man kan ju ej direkt säga att ett vårbundet trä var till nytta, men på sätt och vis var det så. Ett sådant trä var trädgränar som under växten kommit att mötas och där de möttes hade de vuxit tillsammans så att det bildade en ring*. Ringen skulle vara så stor att det invändigt var cirka 25 centim. i diameter. Barn som led av engelska sjukan skulle krypa eller stoppas genom det vårbundna träet så skulle barnet bli bra. Engelska sjukan var ju mest en dietfråga. När barnet fick sådan mat att den innehöll de ämnen som barnet behövde för benstomens uppbyggande så blev barnet bra. Men de gamla trodde att det var det vårbundna träets magiska kraft som botat barnet. I mitt föräldrahem hade de ett sådant gammalt vårbundet trä liggandes på vinden. En s.k. klok gumma i Vendel smorde mot engelska sjukan. I hennes kurer ingick vitlök jämte flera ämnen från växtvärlden. Således hade folk kommit underfund med att vissa växter hade helande verkan. * och sammansatt

4
A
Al använde de till träskor. Alm till finare snickerier.
Avenbok för finare träsvärning. vanlig bok för snickerier.

Av löfträdslagen, björk, rönn, oxel och trädslag med liknande hårdhet tillverkades olika sorters redskaper och husgeråd och möbler. Så har det varit så länge människorna haft vertyg som bitit på dessa träslag.

En hel del buskartade växter har människan i århundranden använt till häckar och till prydnadsträd. Exempel, pil och hacktorn till häckar (föresten flera trädslag, t.o.m. gran), till prydnad syren m.fl. liknande buskartade trädslag.

Sälg och vide använde de gamle till korgflätning. Sälgen ock till fåren, som vinterfoder. Sälgen togs då på somrarna lika som björklöf och bants i kärvar.

Människorna har i alla tider haft en viss respekt för gamla träd. Det tros att de i gamla tider offrat åt gamla stora träd, enär de trodde att trädet hade någon magisk kraft så att det kunde avvärja faror och bota sjukdommar, och i övrigt beskydda och hjälpa dem som stod på god fot med trädet. Men det tyckes vara så länge sedan sådant förekom så det nu levande släktet ej ens hört talas om några offer till de gamla stora träden.

Det är flera stora gamla träd som jag har sett. Det är gamla ärevördiga ekar, ekar som trotsat århundradens stormar.

A.5.

En ek, stor ~~och~~ gammal står på Sommarängslunden. (Den har jag skrivit ett
Så har vi d.s.k. kungseken vid Kungshamn. (poem om.

En stor gammal ek står på Fredrikslunds ägor.

En gammal stor ek står invid den gamla stationsbygg-
naden vid A.G.A. på lidingö. Den är fridlyst lik-
som kungseken m. fl. Jag frågade en som bott där
invid A.G.A. i cirka 40 år om de hört talas om
särskilt ang. den stora gamla eken. Men de sade
nej. En bjässe till stubbe, cirka tre meter hög
står kvar av en gammal ek strax intill Valloxsäby gård
adr. Knivsta.

Så till sist . Det står en gammal ek invid torpet Rudtorp ?, vä-
gen vattholma-Salsta ! Fru Svea Vallin ~~som~~ är uppvuxen där under Sahl-
sta ~~tala~~ ^{de om}, att de gamla sade, att det var en kung som legat gömd i den
gamla eken, en gång då det varit fiender inom landet. Hun sade tretioå-
riga kriget. Men det kunde ej stämma, ty då var inga fiender här inom
landet. Men det kan vara från tiden då ryssar gjorde strandhugg här.
Men mig veterligt var de ej så långt in åt landet som till Sahlsta.
Hur som helst. Folk har haft en viss respekt för de gamla ärevördiga
ekarna.